

Foredrag Holocaustdagen 27.januar 2007 Fanehallen

Knut Rød – overgriperen som ble frikjent

På årets siste dag er det tradisjon her i landet at hans majestet kongen holder en tale som skal trekke viktige linjer fra det året som er gått og inn i fremtiden.

I årets nyttårs tale sa blant annet kongen

Sitat

Håpet om menneskeverd og et anstendig liv var også avgjørende for nordmenn som stod vakt om viktige samfunnsverdier under Den andre verdenskrig. Sist sommer ble Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter åpnet på Gimle. Et hovedkvarter for brune krefter er blitt rammen om minner vi ikke må glemme, og som viser, på sitt paradoksale vis, de gode krefters seier[...] Sitat slutt

Selv om kongen helt riktig påpeker at det var mange nordmenn som sto vakt om viktige samfunnsverdier i vårt samfunn symboliserer blant annet de tomme stolene vi har vært samlet rundt i dag og saken rundt politiinspektør Knut Rød at det også var mange nordmenn som enten sovnet på vakt, eller både som individer og institusjoner sviktet når det gjaldt som mest. Saken om Knut Rød handler om de sidene av vår egen historie vi langt på vei **ikke** har villet ta inn over oss som et nasjonalt kollektiv. Knut Rød saken handler dypest sett ikke bare om individet Knut Rød, men hvordan mange nordmenn var **håndlangere for** og **aktive deltagere i** en politikk som krenket **ALLE viktige samfunns og medmenneskelige verdier** og hvordan etterkrigs Norge kunne frikjenne en av de mest fremtredende overgriperne.

Knut Rød var ansvarlig for det som i ettertid har blitt kalt ”jødeaksjonen” i Oslo og Aker politidistrikt fra midten av oktober 1942 og frem til våren 1943. Til sammen ble 771 norske jøder sendt til dødsleirene i Øst-Europa – bare 34 overlevde. Den største og mest kjente av disse transportene, og som også kildematerialet i Rødsaken vektlegger, var deportasjonen av 532 av de norske jødene som ble transportert med SS Donau 26. november 1942 til Auschwitz.

Men hvem var Knut Rød?

Knut Rød ble født den 30. juni 1900. Han tok juridisk embetseksamen i 1927, og ble omtrent samtidig ansatt som betjent ved Aker politikammer. I 1929 ble han kriminalbetjent, og i 1937 1. betjent ved kriminalavdelingen. Høsten 1940 ble Oslo og Aker politimesterembeter slått sammen og Rød ble overført til den såkalte Overvåkningsavdelingen ved politikammeret. I januar 1941 meldte han seg inn i NS. Da Statspolitiet ble opprettet den 1. juli 1941 ble Overvåkningsavdelingen til Oslo og Aker politikammer overført til Statspolitiet. Etter hvert ble Rød administrativ leder for avdelingen, og fikk også politiinspektørs grad. Han søkte avskjed i august 1943 og fratradte i september samme år. Samtidig meldte han seg ut av Nasjonal Samling.

I mai 1945 ble Rød arrestert, og han satt på Ilebu frem til 4. februar 1946 da den første frifinnende lagmannsrettsdommen ble avsagt. I denne dommen, hvor den tiltalte Rød ble frifunnet med 6 mot 1 stemmer, uttalte retten at sitat *”på grunnlag av de således foreliggende opplysninger mener retten å kunne fastslå at den tiltalte ikke gikk inn i N.S, eller Statspolitiet for å yte fienden bistand, men tvert imot for å motarbeide ham. Og hva angår tiltaltes øvrige handlinger som statsadvokaten bortsett fra jødeaksjonene betegner som bagatellaffærer, finner retten godtgjort at tiltalte har utført dem utelukkende i den hensikt å kamuflere sitt særdeles viktige arbeid til beste for motstandsbevegelsen og hjemmefronten. Etter rettens mening har tiltalte derfor ikke gjort seg skyldig i forsettelige forbrytelser mot de i tiltalebeslutningen nevnte straffebud, og må således bli å frifinne.”* sitat slutt

Riksadvokaten anket saksbehandlingen og lovanvendelsen, og ved Høyesteretts kjennelse av august 1946 ble lagmannsrettens dom opphevet.

Deretter ble det utferdiget en ny tiltalebeslutning, og saken ble behandlet i lagmannsretten for annen gang i 1948. **Igj**en ble Rød frifunnet, og denne gangen var beslutningen enstemmig. Den 8. mai skrev Rød under henvisning til frifinnelsesdommene, og ba om å få tiltre den stilling han hadde hatt ved Kriminalpolitiet i 1940. Saken ble behandlet senere samme måned i Oslo politikammers ansettelsesråd hvor det ble truffet en enstemmig beslutning som sa at Knut Rød **ikke** fikk tilbake stillingen han hadde ved krigsutbruddet. Senere innbrakte han saken for Justisdepartementet som svarte at de ikke kunne foreta noen endringer i ansettelsesrådets avgjørelse. Røds advokat Rode anket denne avgjørelsen inn for Oslo

Tingsrett som slo fast at Knut Rød kunne gjeninntre sin førkrigsstilling som 1. betjent ved Aker som etter krigen var blitt til Oslo Politikammer. Justisdepartementet anket også denne dommen inn for Høyesterett. Høyesterett bekreftet Byrettens dom, og rettens formann sto for den siste uttalelsen om Rød fra det norske rettsvesen til nå sitat *”Jeg finner ikke at Knut Rød etter loven har stelt seg ”so andsynes okkupasjonsmakten eller hjelperane deira, **eller bar seg so unasjonalt åt på andre måter, at han ikkje er verdig til å halde fram i stillinga si.”** Sitat slutt*

Hva vil det si å ikke bære seg unasjonalt åt? Er det ikke å bære seg unasjonalt å arrestere og deportere flere hundretalls nordmenn utelukkende fordi de i utgangspunktet hadde en annen kulturell opprinnelse?

Den store norske deltagelsen i arrestasjonene og medvirkningen i deportasjonene av de norske jødene **kan ikke** løsrives fra rettsprosessen rundt Knut Rød etter krigen. **De norske jødene ble, verken under arrestasjonene eller i frifinnelsesdommene definert innenfor et kollektivt nasjonalt fellesskap. Arrestasjon og medvirkning til deportasjon av norske jøder ble derfor ikke sett på som en unasjonal handling.**

Selv om ikke dette fordraget handler om hvorfor jødene innenfor store deler av det norske samfunnet ikke var en del av det *nasjonale fellesskapet* kan man i hvert fall konkludere med at Henrik Wergelands bestrebelser for, ikke bare å få opphevet ”jødeparagrafen”, men også å vise det norske samfunnet at jødene skulle ha de samme rettighetene, **juridisk som moralsk**, som alle andre nordmenn innenfor store deler av det norske samfunnet, hadde slått feil. **Når det virkelig gjaldt hadde ikke den mentalitetsmessige integreringen innenfor store deler av majoritetssamfunnet kommet langt nok.**

Hvordan ser vi dette av arrestasjonene, og da spesielt arrestasjonene som foregikk i Oslo og Aker politidistrikt, i oktober og november 1942?

I en rapport om arrestasjonen av jødiske menn i Oslo 26. oktober 1942, skrevet av en betjent i statspolitiet, kommer det tydelig frem at Knut Rød var en særdeles pliktoppfyllende tjenestemann som så sin ære i at arrestasjonene ble gjort til punkt og prikke.

Sitat *”Politiinspektør Rød instruerte hele den oppmøtte styrken og gjennomgikk skjemaene og hvordan disse skulle fylles ut”* sitat slutt. Det blir videre sagt at aksjonens utførelse i det store

og det hele foregikk etter programmet, og at de tingene som ikke gikk i orden primært skyldtes at adresselistene var særdeles mangelfulle. Den eneste tjenestemannen som blir fremhevet i betjentens rapport er nettopp mannen som er gjenstand for dette foredraget – Knut Rød.

Dette er for så vidt ikke så rart i og med at Rød ledet arrestasjonene, men allikevel er Røds nidkjærhet i arbeidet påfallende når betjenten skriver at *politiinspektør Rød holdt sammenhengende på fra søndag kl. 10.00 til mandag kl 20.00*. Knut Rød arbeidet med andre ord utrettelig i 34 timer i strekk med arrestasjonen av de norske jødene. Vi kan med dette i hvert fall slå fast at Rød verken gjennomførte sabotasje, eller noen ”gå sakte aksjon” for å hjelpe de av sine landsmenn som skulle arresteres i forbindelse med det som blir kalt ”jødeaksjonen”. Betjenten sier videre sitat ”*personlig har jeg fått liten anledning til å snakke med folk i sin alminnelighet idet jeg bare snakker med min familie og de kvinnelige jøder som renner dørene ned og ringer hele dagen. Det er dog kommet meg for øre at jødene ikke har noen særlig stor sympati i sin alminnelighet. Men når en går til anholdelse uansett om det gjelder krøplinger, oldinger, blinde eller sinnssyke faller det jo ikke i god jord.*” sitat slutt Rød selv ble også kontaktet av en av ”de kvinnelige jøder som renner ned dørene og ringer hele dagen”. Amalie Laksow, var Røds nabo i Dunkersgate i Oslo, og tok selv kontakt med Rød under krigen, men selv ikke kategorien nabo førte til noe positivt resultat verken for fru Laksows mann eller alle hennes fire brødre som endte sine dager i Auschwitz. Det er lite som tyder på at Rød var en pådriver i å varsle de norske jødene, både som enkeltindivider og ikke minst som gruppe, om hva som var i ferd med å skje – selv ikke da han beviselig visste hva som var på trappene. Røds egen forklaring fra Ilebu hvor han satt internert etter arrestasjonen umiddelbart etter krigen gir heller ikke tegn til at han var en aktiv part når det gjaldt å hjelpe de norske jødene. På tross av dette var Rød derimot meget fornærmet over at noen kunne tro at han hadde ”personlig glede” av aksjonen mot jødene, noe han avviste på det sterkeste. Rød hevdet at hvis noen **norske** kunne belastes for dette, måtte det være **politiminister** Jonas Lie og **politimester** Karl Martinsen – for han selv og andre politifolk var det helt umulig å forhindre det som skjedde. En massevarsling til de norske jødene slik at de kunne flykte var ikke et reelt alternativ for Rød. Dette bildet imøtegås av en av Røds kolleger som blir sitert i lagmannsrettssaken i 1946, og som hevder at man måtte regne med at alle jøder ble varslet og at Rød var sterkt imot aksjonene. Dette underbygges av et annet vitne som retten legger vekt på som hevder at sitat ”*Om aksjonene den 26. november ga tiltalte selv XX beskjed dagen forut og mente å kunne gå ut ifra at de aller fleste ble varslet*” - sitat slutt. Det at Rød i det hele tatt hadde noen mening om aksjonene er det lite som tyder på i materialet vi sitter med

fra **under krigen** og også i hans umiddelbare forklaringer **etter** krigen. Og om Rød var mot aksjonene, intellektuelt sett, spiller jo det liten rolle så lenge han gjennomførte dem selv til punkt å prikke. Det var heller ingen **massevarsling** som kan ledes tilbake til aktører i Statspolitiet verken 26. oktober eller 26. november. Det at mange jøder kom seg over grensen til Sverige var slettet ikke Røds fortjeneste, men de som kongen selv i sin nyttårstale sier sto vakt om viktige samfunnsverdier under siste krig. I de tilgjengelige kildene er det heller ingenting som tyder på at Rød satte spørsmålsteget ved **HVORFOR** jødene skulle arresteres. I de ulike notatene og rapportene som Rød skrev i forbindelse med arrestasjonene var det en kjølig distanse også når det gjaldt den interne kommunikasjonen til de som jobbet illegalt innenfor Statspolitiet.

Det er også bemerkelsesverdig hvor fort han effektuerte ulike ordre som kom om arrestasjon av norske jøder. Selv om Rød beviselig hjalp mange **nordmenn** er det lite som tyder på at han hjalp de **norske jødene** til tross for at Rød selv hevdet at han gjorde så godt han kunne for å hjelpe disse av sine landsmenn sitat ”*Bortsett fra at jeg etter fattig evne positivt prøvet å beskytte jødene mot hirdens opptreden enkelte ganger omkring sommeren 1942, har jeg ikke hatt noe med jødesaker å gjøre før jeg fikk ordren av 24/10-42. Jeg visste ikke før dette tidspunkt at det foresto jødeanholdelser, og langt mindre det som siden fulgte*” sitat slutt

”Beste evne” er en **relativ** term som er åpen for fortolkning og er sikkert riktig ut ifra Røds egen vurdering. Allikevel er det bemerkelsesverdig at Rød ikke et eneste sted beklager det han hadde gjort, men forklarer det, så godt han mener det lar seg gjøre, **hvorfor** han handlet som han gjorde.

Hans utrettelige arbeid og byråkratiske pliktetik, som kriminolog Per Ole Johansen så riktig har vektlagt, fortsatte også lenge etter de fatale høstmånedene 1942. I tiden etter arrestasjonene fortsatte Rød sitt niddidige arbeid, og var det noe han beklaget, så var det **IKKE** at han hadde måttet arrestere de norske jødene i Oslo og Aker politidistrikt. I et brev til innenriksdepartementet datert desember 1942 angående beslagleggingen av jødiske formuer sier Rød sitat ”**På grunn av arbeidsmengden er oversennelsen [sic.] av liste desværre[sic.] blitt forsinket**” sitat slutt. Rød beklaget med andre ord at han **ikke** hadde fått gjort **arbeidet** ferdig tidligere.

I tillegg til bildet av den plikttoppfyllende byråkraten er det et annet poeng som kommer tydelig frem. Rød bruker termene jøde og jødinne både i sine notater og brev. Nå skal det også sies at dette er en betegnelse som etter hvert fulgte de fleste offisielle skriv i det

nasjonalsosialistiske Norge, men allikevel brukte Rød termene også i brev hvor denne betegnelsen ikke var påkrevd. For det skjer en endring under okkupasjonen hvor ulike nordmenn av jødisk avstamning konsekvent blir titulert som jøder/jødinner uavhengig om at deres tradisjonelle og kulturelle bakgrunn ikke hadde noe med den konkrete saken å gjøre. Denne fremmedgjøringen gjennom kategorisering er veldig tydelig i rapporter og generelle notater som Rød produserte under krigen. Det å se på arrestasjonene av de norske jødene som nettopp arrestasjon av de **norske** jødene lå ikke innenfor hans forståelseshorisont. Men dette gjaldt ikke bare Rød. Også det norske majoritetssamfunnet betraktet de norske jødene som jøder selv om dette ikke på samme måte var en del av en statsdoktrine. Under arrestasjonene og de ulike frifinnelsesdommene har jeg bare funnet marginale tegn på at de norske jødene ble betraktet som **nettopp nordmenn. Hvorfor er det så få som problematiserer dette hvis det ikke kan forklares i en utpreget mentalitet hvor de norske jødene var utdefinerte av det nasjonale fellesskapet?** Betegnende nok het også rapporten som Oslo politikammer skrev i oktober 1946 "Aksjonen mot jødene" og ikke "Aksjonen mot de **norske** jødene". Rapporten gir en, om enn kortfattet, innføring i hva som skjedde med de norske jødene. I denne rapporten levnes det lite tvil om at "Rød var ansvarlig innenfor Statspolitiets rekke" for arrestasjonen. Et interessant aspekt er at denne rapporten er skrevet **ETTER** den første lagmannsrettsaken mot Rød, og på denne måten ikke spilte noen rolle for domsavsigelsen i februar 1946. Derfor blir det enda mer spesielt når lagmannsretten i 1948 er enda klarere i sin frifinnelse. Denne dommen levner liten tvil om at Rød **må** frifinnes og man hopper tilsynelatende lett bukk over arrestasjonene og deportasjonene av de norske jødene: Sitat "At det var med den største motvilje tilkjennega tiltalte med en gang. Han har heller ikke tatt noe initiativ, men utført ordrene. Om han hadde vegret seg for å være med ville det ingen annen innflytelse hatt enn at han ikke hadde fått anledning til å øve den modererende innflytelse på gjennomføringen som var mulig" sitat slutt. Retten mente at Rød hadde en modererende innflytelse på gjennomføringen. Rød hadde hatt en meget vanskelig oppgave, men retten mente at han også i denne situasjonen gjorde så godt han kunne. Et vitne i rettsaken som understøtter rettens begrunnelse hevder sitat "at Rød spesielt fremholdt (under aksjonene mot jødene) at politiet måtte opptre korrekt og hensynsfullt. Vitnet opplyser videre at Rød alltid opptrådte som en politimann **skal** og **bør** gjøre. Korrekt og **rettferdig**". sitat slutt. **Hva betyr det å handle korrekt og rettferdig?** Er det korrekt og rettferdig å sende flere hundre av sine egne **uskyldige** medmennesker i døden utelukkende fordi de er plassert i en kategori som faller utenfor? På tross av den merkverdige definisjonen av rettferdighet som her

blir brukt er det heller ingenting i rapportene **under** krigen som forteller oss at Rød handlet mer humant ovenfor de norske jødene enn det andre gjorde. Den virkelige årsaken til at Rød blir frifunnet ligger i hvordan **retten** så på de norske jødene sitat ”**Når retten skal bedømme tiltaltes samlede virksomhet kan den ikke finne det bevist at tiltalte i virkeligheten har ytet fienden noe bistand av verdi**” sitat slutt

Det er et stort paradoks at Nürnbergprosessen etter krigen slår uttrykkelig fast individets ansvar for sine egne bistandshandlinger - det nyttet ikke bare å gjemme seg bak en overordnet. Individet **hadde den gang og har i dag** et personlig ansvar for de valgene man tar, men i etterkrigsnorge var det mulig å slippe fri fra medvirkning til massedrap fordi man hadde utført de ordrene man var blitt pålagt. Ville Rød ha unnsloppet en dom på bakgrunn at han handlet under ordre og hadde Rød selv handlet annerledes hvis det hadde vært snakk om andre kategorier som for eksempel studenter, lærere og prester som skulle arresteres og deporteres? Jeg tror svaret er et ubetinget ja.

I argumentasjonen som kommer frem i de ulike retts sakene er det liten tvil om at både Rød selv og de ulike rettsinstansene betraktet han som motstandsmann. Det var flere mer eller mindre kjente nordmenn som etter krigen fortalte om den innsatsen Rød gjorde for dem ikke minst på det personlige plan. Et vitne påstod at tiltalte var en god jøssing så god som noen. Et annet vitne hevdet at han kunne nevne dusinvis av eksempler på tiltaltes arbeid for de **gode nordmenn**. Når det gjelder de konkrete bistandshandlingene som Rød hadde ytt motstandsbevegelsen, blir en del av vitnene mer vage, og de handlingene som blir nevnt kan knapt kalles banebrytende eller særdeles viktige for motstandsbevegelsen, men allikevel kommer det frem et tydelig bilde av en person som i hvert fall i **kvantitet om ikke i kvalitet** hjalp medlemmer av motstandsbevegelsen, selv om vitnene blir mer konkret vedrørende hva Rød gjorde for motstandsbevegelsen i krigens siste år – med andre ord **etter** at han hadde sluttet i Statspolitiet For det var **mange** som vitnet til fordel for Rød og ikke alle av disse hadde en egen interesse i vitne til fordel for han. Selv om flertallet av vitnene var tidligere kolleger av Rød, finnes det også flere som hadde andre roller under krigen.

Et sentralt vitne som var tilknyttet det illegale arbeidet og hvor dennes fremste overordnede var en av krigens mest fremtredende motstandsmenn (som i sitatet blir betegnet XX) uttaler ”*Fra høsten 1942 hadde vi kjennskap til Knut Rød, og visste at han samarbeidet med våre kontaktforbindelser i Statspolitiet. Vi regnet Rød for fast kontakt i vårt illegale arbeide. [...]* *Fra sommeren 1943 sto jeg også i direkte kontakt med SN og F som alle tilhørte Røds*

avdeling i Statspolitiet. Høsten 1943 hadde XX og jeg også en personlig konferanse med Rød. Det var av stor betydning for gruppens arbeid og for dens sikkerhet at Rød var med i det illegale arbeidet” sitat slutt, men også her er det lite som kommer frem i hva hjelpen besto i.

Jens Christian Hauge er nevnt tidligere, sist i Morgenbladets artikkel i slutten av november i fjor, og selv om Hauges brev i seg selv knapt nok kunne brukes i et generelt forsvar for Rød er det helt klart at Jens Christian Hauge som avsender med logo fra statsministerens kontor på brevarket er et veldig viktig signal til retten. Retten så at det **var** Hauge som hadde skrevet, ikke **hva** Hauge hadde skrevet.

Men hvordan blir det da forklart at Rød også var medlem av Nasjonal Samling?

Her er også vitnene krystallklare. Rød **måtte** melde seg inn i NS for å beholde jobben han hadde – en jobb som jo var ytterst viktig for hjemmefronten. Ja enkelte går så langt som å hevde at Rød ble oppfordret av hjemmefronten til å stå i sin stilling som politiinspektør i Statspolitiet. NS medlemskapet var bare et skalkeskjul for hans motstandsarbeid.

Men kan det ha vært slik at motstandsarbeidet var et skalkeskjul for et reelt NS medlemskap? Personlig tror jeg ikke det. Til det er arbeidet Rød gjorde for godt dokumentert og vitnene for mange. Av de vitneutsagnene vi har hatt til rådighet er det 16 av utsagnene som konkret går god for Rød – både konkrete henvisninger av **hva Rød** hadde gjort, eller gir uttrykk for at de kunne betro seg til han med **hva de selv gjorde**. Samtidig er det helt på det rene at Rød ved sitt dobbeltspill tok en sjanse, men det var en sjanse som også kunne gi en stor grad av gevinst. En gevinst som for Rød på mange måter betalte seg etter krigen.

Hadde det vært et mulig scenario at Rød etter en krig som **tyskerne** hadde vunnet ville hevdet at han hadde hjulpet Hjemmefronten for å avdekke hva motstandsbevegelsen virkelig gjorde? **Dette er et spørsmål som vi aldri vil kunne få noe svar på.** Hvis jeg skal våge meg på en hypotese må det være at Rød hadde sympati for mange av de ulike motstandsmennene han møtte i sitt yrke som politiinspektør i Statspolitiet, men at han var en **overbevist** motstandsmann er det også få holdepunkter for til nå i forskningen. Til det var det for mye han **ikke** gjorde, noe som også kommer frem i en del av rapportene. Motstandsbevegelsens fremste infiltratør i Statspolitiet nevnte **IKKE** Rød som en aktiv motstandsmann etter krigen.

Allikevel er det ingenting som tyder på at Knut Rød var en nasjonalsosialist som ville rydde de norske jødene av veien av **ideologiske** årsaker. Men hvilken rolle spilte egentlig det for de 532 menneskene som sto på Akershuskaien en grå høstdag 1942? Absolutt ingen verdens ting.

Det at Rød **IKKE** var en overbevist nasjonalsosialist gjør saken allikevel enda mer skremmende i etterkant. **For hvilke knagger har vi da å henge Rød på?** Dette er tydelig ett av problemene for de ulike rettsinstansene etter krigen; en tid som var preget av et svært dualistisk tankesett. Synonymet på det ”onde” var nazismen, mens det ”gode” var motstand. At en nasjonalsosialist kunne begå isolert sett gode handlinger og en som ble betraktet som motstandsmann kunne begå onde handlinger var nærmest en umulighet for store deler av etterkrigstidens Norge. De onde handlingene Rød gjorde blir da forklart med at dette var noe han **måtte** gjøre. Rød **måtte** arrestere og være med på å deportere de norske jødene for å kunne fortsette sin kamp for det **gode Norge**. Men Rød var slettes ikke alene om å være både medhjelper for motstandsbevegelsen og medlem av NS. Det at statspolitiet hadde innført tvunget medlemskap i Nasjonal Samling for sine ansatte gjør det vanskelig for en historiker å si med sikkerhet hvem som var medlem av NS for å kunne infiltrere Statspolitiet, hvem som deltok for bare å kunne beholde sin stilling og hvem som var overbeviste nasjonalsosialister. Dette var spesielt et problem i en ettertid hvor mange hevdet at deres NS medlemskap kun var et skalkeskjul for å hjelpe hjemmefronten. Uavhengig av motivasjonen hadde en rekke Røds kolleger i statspolitiet denne dobbeltrollen. Mange av disse vitnet også til fordel for Rød i rettsakene som fulgte på slutten av 1940 årene. Disse hadde selvsagt også en egen interesse av å få Rød frikjent. Hvis Rød ble dømt kunne de også risikere å bli stilt juridisk ansvarlig. Rød hevdet at han hadde handlet etter ordre. Det hadde jo også disse tjenestemennene gjort – **etter Rød sine ordre**. Allikevel er det helt klart at en del av de Statspolitiansatte **var** organisert i illegalt arbeid uten at dette fikk noen direkte positive utslag for de norske jødene under arrestasjonene. I lagmannsrettens dom av februar 1946 la retten stor vekt på et vitne, som retten slo fast hadde vært med i illegalt arbeid.

*Dette vitnet sa sitat ” Rød var fullt fortrolig med min virksomhet. Og ikke bare det. Det var han som ledet meg inn på det rette spor. Han antydte at det var slik jeg skulle arbeide. Det hendte meg ikke en eneste gang at Rød nektet meg å henlegge en sak. Tvert imot hendte det flere ganger at han henla saker som jeg synes det ville være for stor risiko å henlegge. **Jeg er fullt overbevist om at Rød kun arbeidet for gode nordmenns interesser**” sitat slutt.*

Var ikke de norske jødene gode nordmenn og var det ikke i andre gode nordmenns interesse å hjelpe de norske jødene? Sitatet som retten legger grunn svarer nei på begge spørsmålene selv om svarene selvfølgelig skulle ha vært et klart og unisont - ja.

Det gode Norge ble mindre godt ved frifinnelsen av Knut Rød.

Politiinspektør Knut Røds organisering av arrestasjonene og medvirkning til deportasjonene av de norske jødene blir minimalisert i **alle** de ulike frifinnelsesdommene før han fikk tilbake sin stilling i Oslopolitiet hvor han tjenestegjorde frem til 1965. For en historiker er det et stort paradoks at de som har tatt tak i denne saken til nå har vært en jurist, kriminolog, en forfatter og en kunstner. For historikerne har Rød saken i det store og hele aldri vakt noen større interesse. I alle de store oversiktsverk er denne delen av norsk historie plassert **utenfor** grunnfortellingen om krigens Norge. Derfor kan vi si at utdefineringen de norske jødene opplevde under arrestasjonene og indirekte gjennom rettssakene mot Knut Rød på mange måter har fortsatt innenfor historiefaget som akademisk fagdisiplin inntil for få år siden.

Den norske historiefortellingen handlet ikke om dem. Den store historiske grunnfortellingen har, **naturlig nok**, vært preget av ”de godes” kamp mot ”de onde”. Hvitt mot svart. Lys mot mørke. Men kanskje forteller historien om ”jødeaksjonen” og politiinspektør Knut Rød oss at historien ikke alltid kan fortelles igjennom et dikotomisk syn på virkeligheten. Visst var det slik at motstandsbevegelsens kamp mot nasjonalsosialismen var en kamp som **måtte** kjempes og det er en av de historiske situasjonene hvor bildet i stor grad **var** nettopp svart og hvitt. Forskningen rundt politiinspektør Knut Rød **forringer ikke** dette perspektivet, **ei heller** forringer Rødsaken innsatsen til alle dem som hjalp de norske jødene under siste krig, men kanskje er det også viktig å få inkorporert i den store nasjonale grunnfortellingen hvordan norske statsborgere ble utdefinert fra det nasjonale fellesskapet under arrestasjonene og deportasjonene av de norske jødene og i de ulike frifinnelsesdommene som ble Knut Rød til del.

Proessen mot politiinspektør Knut Rød som varte i drøye fem år stiller på mange måter flere spørsmål enn den gir svar. Hvorfor ble **egentlig** Knut Rød frikjent? I møte med kildematerialet sitter man stadig vekk med en ullen følelse at det ligger noe mer under for da kan da virkelig ikke være slik at vi som et rettssamfunn etter krigen lot en av de fremste overgriperne i okkupasjonshistoriens største skjendselshandling gå fri? At det norske rettssystemet med meget få unntak sviktet er en skamplett i vår juridiske og nasjonale historie. På seminaret om Knut Rød saken som HL-senteret arrangerte i slutten av november gikk diskusjonene høylytt, men en ting var forsamlingen samstemte i – Rød dommen er og blir en av de største skandalene i norsk rettssystem.

Slide 1

Det er også dette som har fått kunstneren Victor Lind til å lage minnemonumentet av politiinspektør Knut Rød som nå står utstilt på Villa Grande; et monument som er ment å skulle provosere. En **provokasjon** fører ofte til en **reaksjon** og når det gjelder både prosessen og utfallet av saken mot politiinspektør Knut Rød er samfunnet **helt nødt til å reagere** - ikke først og fremst for å rette fokuset mot Knut Rød, men for igjennom en belysning av rettssakene mot Knut Rød å rette fokuset mot vår egen nære fortid og oss selv i dag. Og det er dette som er så spennende med monumentet til Victor Lind. **Den provoserer tilskueren til å reagere** og reagere på de riktige tingene. Gang på gang møter jeg besøkende som ikke først og fremst er provosert over monumentets **uttrykksform**, men er provosert over at **samfunnet** lot Rød slippe unna skjendselshandlingene han begikk. Monumentet står og skriker mot den urett som en gang ble begått – både under krigen og etter krigen. Derfor vil senteret arbeide videre for at storsamfunnet **selv** skal ta et større oppgjør med vår egen nære fortid – for igjennom et slikt samfunnsmessig oppgjør å kunne gå rakrygget istedenfor krumbøyd og skamfullt inn i fremtiden.

Dette er en kamp vi som senter ikke står alene om – **endringen i samfunnet skjer i dag** gjennom blant annet undervisning, forskning, kunstneriske innspill og individuelt engasjement. Ja for se hva hans majestet kongen sier i landets årlige mest sette tale hvor han løfter problemstillingen opp på et helt overliggende plan sitat” ***Kaster vi lys over fortidens tragedier, kan vi også hindre at de gjentar seg. Derfor må vi lytte til de stemmer blant oss som husker, og som er villige til å fortelle også om de mørke sider i vår historie.***” sitat slutt

Takk for meg

